

بررسی میزان اثرگذاری ریسک و تاب‌آوری بر پذیرش

نوع مقاله: پژوهشی

آتنا فرهادی^۱

امیر غلامی^۲

محمد مهدی احمدی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۹/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۱

چکیده

تاب‌آوری در فرهنگ لغت این کلمه، خاصیت کشسانی، بازگشت پذیری و ارتجاعی معنی شده است. در علم فیزیک نیز به معنی جبهیدن به عقب است. اصطلاح تاب‌آوری سازمانی به عنوان یک مفهوم مهم در ادبیات مدیریت بحران پدید آمد. هدف این پژوهش، بررسی میزان اثرگذاری ریسک، تاب‌آوری بر پذیرش شریعت است. به این منظور در این تحقیق با روش آماری-تحلیلی، پس از جمع‌آوری داده‌های مربوط به ریسک شرکت و انعطاف‌پذیری، تأثیر شریعت به سه گروه داده‌ای تقسیم شدند. گروه اول نمره ریسک شرکتها، گروه دوم که امتیاز مربوط به تأثیر شریعت در عملکرد شرکتها است و گروه سوم نمره تاب‌آوری (انعطاف‌پذیری) شرکتها است. به منظور تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS ورژن ۲۳ و اکسل استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که رگرسیون بالایی بین همبستگی متغیرهای تاب‌آوری و ریسک، ۰/۹۱۳ و میزان همبستگی متغیرهای شریعت و ریسک، ۰/۱۳۵ - و همبستگی متغیرهای شریعت و انعطاف‌پذیری، ۰/۱۸۸ - است. بطور کلی نتایج نشان می‌دهد که با افزایش تاب‌آوری شرکتها در اقتصاد کشور، توان توسعه و سرمایه‌گذاری‌های آتی آنها افزایش پیدا خواهد کرد.

واژگان کلیدی: ریسک، تاب‌آوری، پذیرش

طبقه بندی A20, A10, B19: JEL

۱ گروه اقتصاد، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

at.farhadi@iau.ac.ir

۲ گروه اقتصاد، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Dr.amirgholami@iau.ac.ir

Dr.ahmadi@iau.ac.ir

۳ گروه اقتصاد، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم در حوزه مالی و سرمایه‌گذاری، رابطه بین ریسک و بازده است. هر قدر یک سرمایه‌گذار تمایل بیشتری برای ریسک بالاتر داشته باشد، احتمال بیشتری برای به دست آوردن بازده بالاتر برای او وجود دارد. معمولاً سرمایه‌گذاران باید بازده مناسبی از سرمایه‌گذاری و میزان ریسکی که تحمل می‌کنند، به دست آورند. برای مثال حساب‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت بانکی، امن‌ترین نوع سرمایه‌گذاری‌ها به حساب می‌آید و تقریباً بدون ریسک هستند. به عبارتی احتمال اینکه یک شرکت دولتی ورشکست شود بیشتر از احتمال ورشکستگی یک بانک است، علاوه سپرده افراد در بانک‌ها توسط بانک مرکزی نیز تضمین می‌شوند. به همین دلیل ریسک سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت دولتی بالاتر است و سرمایه‌گذاران انتظار دریافت بازده بیشتری از این اوراق دارند.

مفهوم تاب‌آوری برای اولین بار توسط هالینگ در سال ۱۹۷۳ در زمینه اکولوژی ارائه شد. پس از آن تعاریف متفاوتی از تاب‌آوری در حوزه سوانح ارایه شده است. تاب‌آوری^۱ در فرهنگ لغت این کلمه، خاصیت کشسانی، بازگشت پذیری و ارتجاعی معنی شده است. در علم فیزیک Resiliency به معنی جهیدن به عقب است. اصطلاح تاب‌آوری سازمانی به عنوان یک مفهوم مهم در ادبیات مدیریت بحران پدید آمد. این مفهوم به ظرفیت سازمان‌ها برای انطباق با اختلالات و بهره‌برداری از فرصت‌های پدید آمده در محیط متغیر اشاره دارد. تاب‌آوری سازمانی به عنوان توانایی سازمان در پیش‌بینی، اجتناب و تعدیل مثبت در برابر اختلالات و تغییرات محیطی تعریف می‌شود. این توانایی ترکیبی از ظرفیت سازمانی برای بازگرداندن کارایی پس از اختلال و ایجاد قابلیت‌های لازم قبل از پاسخ به بحران است. تاب‌آوری به معنای توانایی و ظرفیت یک سازمان در مواجهه و مقابله با بحران‌ها و چالش‌ها، و توانایی بازگشت به شرایط عادی کسب‌وکار، ویژگی بسیار مهمی است که سازمان‌ها باید برای بقا و تداوم کسب و کارشان به آن مجهز باشند.

از ویژگی‌های اسلام به عنوان یک دین جامع، تبیین تدریجی آموزه‌های آن، تقدیم اصول بر فروع و برخی از فروع بر برخی دیگر است. حتی برخی از احکام الزامی نیز به عللی به یک باره بیان نشده، پس از زمینه‌سازی و فراهم شدن شرایط، حکم الزامی آن بیان شده است. امنیت اقتصادی از مهم‌ترین بخش‌های امنیتی و ضروری‌ترین آن‌ها در مقاصد شریعت به شمار می‌رود چراکه بازتاب مستقیمی بر ساختار کل امنیت دارد و تأمین‌کننده رفاه و استقرار مالی انسان و کشور، از بحران‌های اقتصادی خارجی تأثیرگذار در تمامی زمینه‌ها است، بررسی و مطالعات بسیاری در میزان اهمیت امنیت اقتصادی و پدیده‌های تهدیدکننده آن به عمل آمده است اما ابعاد و مفهوم آن از دیدگاه مقاصد شریعت به خاطر عدم پیدایش آن در دوران شکوفایی فقه اسلامی مورد توجه قرار نگرفته است.

بطور کلی به عدم اطمینان مالی که سرمایه گذار صاحب سهم در یک شرکت خاص با آن روبرو است، ریسک شرکت گفته می‌شود. ریسک شرکت می‌تواند از طریق متنوع سازی کاهش پیدا کند. به این صورت که سرمایه گذاران می‌توانند از طریق خرید سهام سایر شرکت ها و همین‌طور سرمایه‌گذاری در دارایی های غیر مرتبط، ریسک خود را نسبت به نوسانات قیمت یک شرکت خاص (تک سهم) کاهش دهند. ریسک شرکت همچنین با نام‌های «ریسک خاص»، «ریسک غیرسیستماتیک» یا «ریسک قابل تنوع بخشی» نیز شناخته می‌شود.

تاب‌آوری سازمانی^۱ به توانایی سازمان در پیش‌بینی، آمادگی و پاسخگویی به تغییرات مستمر محیط اشاره دارد. محیط سازمان متلاطم و در حال تغییر است. سازمانی در این دریای طوفانی قادر به بقا است که بهتر بتواند با تغییرات محیطی سازگار باشد. واکنش بهتر به حوادث و تغییرات ضامن بقای سازمان‌ها بویژه در عصر حاضر است. سازمان های تاب‌آور، سازمان هایی هستند که به دلیل برنامه‌ریزی موثر، آمادگی و انعطاف پذیری بالایی که در خود ایجاد می نمایند. این سازمان‌ها قادر هستند بحران‌ها را با هزینه‌های کم پشت سر بگذارند. ارتقاء تاب‌آوری موجب رشد افراد و به دست آوردن تفکر و مهارت‌های خودمدیریتی بهتر و دانش بیشتر می‌شود. تاب‌آوری سازمانی به عنوان توانایی سازمان در پیش‌بینی، اجتناب و تعدیل مثبت در برابر اختلالات و تغییرات محیطی تعریف می‌شود. این توانایی ترکیبی از ظرفیت سازمانی برای بازگرداندن کارایی پس از اختلال و ایجاد قابلیت‌های لازم قبل از پاسخ به بحران است.

اقتصاد تاب‌آور پس از وقوع شوک، دوباره به مسیر رشد درازمدت اقتصاد باز می‌گردد. رشد درون‌زا می‌تواند تاب‌آوری اقتصاد را افزایش دهد. ضرورت خاص انجام این تحقیق به این دلیل است که در جوامع انسانی با پیشرفت های روز افزون تکنولوژی و افزایش نیازها، هر کسی نمی‌تواند مقام نیازمندیهای خود را تهیه و تولید کند و یا تهیه و تولید آنها صرفه اقتصادی ندارد از این رو دسته ای از مردم به مبادله کالا و خدمات و کار بازرگانی پرداختند (دومپوس و همکاران، ۲۰۱۷).

بطور کلی متون فقهی، به دلیل اهمیت و گستردگی مسائل بازرگانی، از زوایای مختلف به بررسی آن پرداخته و در مجموعه های وسیعی از احکام و مقررات آن را تبیین کرده است. زیرا از طرفی بازرگانی شغل رایج مردم سرزمین حجاز و جایگاه تشریع احکام اسلامی بوده است و همه ی مردم، چه بازرگانان و چه طرف مبادله آنان، با مسائل بازرگانی درگیر بودند (پارسایی و همکاران، ۱۳۹۹). از طرف دیگر رابطه بازرگانی با تولید و نقش آن در رشد تولید و دستیابی به اهداف دیگر اقتصادی نیازمند سیاست گذاری صحیح و قوانین و مقررات جامع است.

یکی از این مشکلات حاد اجتماعی که اکنون ما بر آن تمرکز داریم تحلیل کاهش ریسک شریعت در عقود مشارکتی بانکداری اسلامی می‌باشد که در ارائه تسهیلات بانکی رخ می‌دهد. همانطور که از آیات قران می‌خوانیم ربا در شریعت اسلام و حتی قبل از اسلام حرام بوده است. و خطاب به مسلمانان فرموده: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافاً مُضَاعَفَةً وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ* (سوره آل عمران (۳): ۱۳۰) و همچنین در قران فرموده که ربا پیش از این نیز بر یهودیان نیز حرام بوده است: *أَخَذَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَ أَكْلِهِمْ أَمْوَالُ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَ أَغْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَاباً أَلِيماً* (سوره نسا (۴): ۱۶۱)

برای درک طبیعت ریسک، ابتدا باید از تعریف آن آغاز کرد. اگرچه تفاوت‌های فراوانی در چگونگی تعریف ریسک وجود دارد، ولی تعریفی که در ادامه ارائه می‌شود، به‌طور مختصر ماهیت آن را نشان می‌دهد: ریسک یعنی احتمال متحمل شدن زیان این تعریف شامل دو جنبه اصلی از ریسک است:

- مقدار زیان می‌بایست ممکن باشد؛
 - عدم اطمینان در رابطه با آن زیان نیز می‌بایست وجود داشته باشد.
- اصطلاح ریسک بصورت گسترده ای مورد استفاده قرار می‌گیرد، ولی مخاطبان مختلف اغلب تعبیرهای نسبتاً مختلفی از آن دارند. برای مثال، شیوه ارتباط ریسک با فرصت به شرایط تلقی ریسک بستگی دارد. بعضی اوقات، یک وضعیت هم فرصت سودآوری و هم امکان بالقوه زیان را فراهم می‌سازد نماید. ولی در موارد دیگر، فرصت سودآوری وجود ندارد، تنها امکان بالقوه زیان موجود است. بنابراین ریسک می‌تواند دارای دو نوع تقسیم فرعی دیگر باشد:

- ریسک سوداگرانه؛
 - ریسک خطرناک (اورگان و استپلتون^۱، ۲۰۱۶)
- تمامی اشکال ریسک، چه آنهایی که به عنوان ریسک سوداگرانه طبقه بندی شده باشند، چه به عنوان ریسک خطرناک، شامل عناصر مشترکی هستند که شامل چهار عنصر ذیل است:
- ۱- محتوا؛ ۲- فعالیت؛ ۳- شرایط؛ ۴- پیامدها.

محتوا یعنی زمینه، وضعیت، یا محیطی که ریسک در آن منظور شده و مشخص کننده فعالیتها و شرایط مرتبط با آن وضعیت است. بعد از ایجاد یک محتوا، عناصر باقی مانده در ریسک به‌طور مناسبی قابل بررسی هستند. عنصر فعالیت یعنی عمل یا اتفاقی که باعث ریسک می‌شود. فعالیت، عنصر فعال ریسک است و می‌بایست با یک یا چندین شرط ویژه برای ظهور ریسک ترکیب شود. تمامی اشکال ریسک با یک فعالیت به‌وجود می‌آیند؛ بدون فعالیت، امکان ریسک وجود ندارد. (اوسای^۲ و همکاران، ۲۰۱۸). فعالیت، عنصر فعال

1 Organ, J., & Stapleton,

2 Usai

ریسکاست، شرایط تشکیل دهنده، عنصر منفعل ریسک است. این شرایط تعیین کننده وضعیت جاری یا یک مجموعه از اوضاع و احوال است که می‌تواند به ریسک منجر شود. شرایط، وقتی با یک فعالیت آغازگر خاص ترکیب می‌شود، می‌تواند یک مجموعه از پیامدها یا خروجی‌ها را تولید کند. پیامدها، به‌عنوان آخرین عنصر ریسک، نتایج یا اثرات بالقوه یک فعالیت در ترکیب با یک شرط یا شرایط خاص است (ماشامبا و مونیانی^۱، ۲۰۱۹).

تاب‌آوری

مفهوم تاب‌آوری برای اولین بار توسط هالینگ در سال ۱۹۷۳ در زمینه اکولوژی ارائه شد. پس از آن تعاریف متفاوتی از تاب‌آوری در حوزه سوانح ارایه شده است. تاب‌آوری معادل واژه ریسیلینس است. در فرهنگ لغت این کلمه، خاصیت کشسانی، بازگشت پذیری و ارتجاعی معنی شده است. تاب‌آوری سازمانی به عنوان توانایی سازمان در پیش‌بینی، اجتناب و تعدیل مثبت در برابر اختلالات و تغییرات محیطی تعریف می‌شود. این توانایی ترکیبی از ظرفیت سازمانی برای بازگرداندن کارایی پس از اختلال و ایجاد قابلیت‌های لازم قبل از پاسخ به بحران است. (رضایی و همکاران، ۱۳۹۶)

ابعاد تاب‌آوری

مک‌مانوس سه بعد اصلی برای تاب‌آوری سازمانی در نظر گرفته که مورد پذیرش عمومی قرار دارد:

- موقعیت شناسی یا آگاهی موقعیتی^۲
- آسیب‌پذیری‌های کلیدی^۳
- ظرفیت سازگاری یا تطابق پذیری^۴

موقعیت شناسی یا آگاهی از موقعیت، سنجش برای درک سازمان‌ها و آگاهی از کل محیط عملیاتی است. آگاهی از موقعیت، توانایی یک سازمان برای جستجوی فرصت‌ها، شناسایی درست بحران‌ها و پیامدهای آنها و همچنین درک عوامل ایجادکننده بحران‌هاست (فالخمیر^۵، ۲۰۱۸).

1 Mashamba, T., & Munyanyi,
2 Situational awareness
3 Key stone vulnerabilities
4 Adaptive capacity
5 Falkheimer

اهمیت موضوع تاب‌آوری

شواهد مختلف گویای طبیعت بدون حد و مرز اختلالات است. کسب و کارهای مختلفی هستند که توانایی مدیریت آسیب پذیری‌ها را ندارند. به گونه‌ای که در برابر آشوب‌های تجاری امکان دارد حذف شوند یا تحت مالکیت سازمان‌های قدرتمند درآیند. بنابراین انعطاف پذیری و سازگاری برای همه کسب و کارها به یک ضرورت مهم در محیط سریعاً متغیر امروزی تبدیل شده، و نیاز به ایجاد نگرشی قوی نسبت به آن برای همه کسب و کارها شدیداً احساس می‌شود.

سازمان‌ها بخشی از جامعه هستند و بسیاری از عملیات روزانه جوامع بر دوش آنهاست. مهمتر اینکه سازمان‌ها در طول دوره‌های پاسخ و بازیابی در پی یک فاجعه، بسیار حیاتی و مهم هستند. در نتیجه به منظور اطمینان از بقای سازمان‌ها و کم کردن اختلال ناشی از یک فاجعه در جریان جاری اجتماعی، تاب‌آور بودن برای سازمان‌ها حیاتی است.

جامعیت قلمرو شریعت

در عرف قرآن شریعت می‌تواند از سه لحاظ با دین شباهت یا تفاوت داشته باشد:

۱- شریعت طریقه ی بایدها و نبایدهای زندگی بشر است؛ زیرا شرایع پنج‌گانه ی پیامبران اولوالعزم (نوح، ابراهیم، موسی، عیسی و محمد(ص)) است که آنان را با دستورات عملی دین، از سایر پیامبران متمایز می‌سازد.

۲- شریعت یک راه خاص و آماده برای امتی از امت‌ها یا پیامبری از پیامبران است؛ مانند شریعت نوح و ابراهیم. اما دین عبارت است از سنت و طریقه ی الهی که برای همه ی امت‌ها و انبیا قرار داده شده است.

۳- کلمه ی دین را هم می‌توان به یک نفر اطلاق کرد و هم به جماعتی؛ اما کلمه ی شریعت را نمی‌توان به یک نفر نسبت داد.

بطور کلی می‌توان گفت که شریعت بخش خاصی از دین است که هم به پیامبری از پیامبران اختصاص دارد و هم مربوط به احکام و برنامه‌های عملی دین، از قبیل رابطه ی انسان با خویشتن و خدا، و رابطه ی انسان با دیگران و جامعه است. هدف این پژوهش، بررسی میزان اثرگذاری ریسک، تاب‌آوری بر پذیرش شریعت است. در واقع، الزامات پذیرش شریعت شرایط منحصر به فردی برای بررسی نحوه عملکرد شرکت‌ها در شرایط محدود ارائه می‌دهد. علی‌رغم محبوبیت امور مالی اسلامی، تأثیرات پذیرش شریعت بر عملیات شرکت‌های غیر مالی هرگز مورد مطالعه قرار نگرفته است. از اینرو در این پژوهش به این مسئله پرداخته شده است.

مرور ادبیات و فرضیه سازی

پیشینه تحقیق

الف) پیشینه داخلی

تا کنون مطالعات متعددی در زمینه ریسک، تاب‌آوری و پذیرش شریعت انجام گرفته است که برخی از آنها در سطح ایران و جهان در ادامه ذکر شده است.

تکلو و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به چارچوب نظارت شرعی در انطباق با اصول حاکمیت شرکتی در نظام بانکی مالزی پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که در موضوع فرهنگ ریسک تطبیق شرعی در نظام بانکداری ایران، به‌عنوان کشوری که در اجرای بانکداری اسلامی با مشکلاتی روبه‌رو است، هنوز مستندات علمی و اجرایی جامعی تدوین نشده است.

حیدرزاده هنزائی (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی تأثیر ریسک اعتباری بر ثبات مالی در نظام بانکداری اسلامی پرداخت. این پژوهش از نظر ارتباط بین متغیرها همبستگی، از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-پیمایشی و از نظر نوع داده‌ها کمی و گذشته‌نگر است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ریسک اعتباری بر ثبات مالی بانک‌ها تأثیر معنادار و معکوس دارد. در واقع، یکی از عواملی که می‌تواند ثبات بانک‌ها را به شدت تحت تأثیر قرار دهد ریسک اعتباری بانک‌ها است.

محمدی پور و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی نظام بانکداری در ایران و تفاوت آن با سایر کشورهای اسلامی از منظر ریسک، انعطاف‌پذیری (تاب‌آوری) و پذیرش شریعت، پرداختند. نتایج نشان داد که بررسی حاصله علاوه بر اینکه تنوع عملکرد بانک‌ها و کشورهای مختلف در ارائه بانکداری اسلامی را تأیید می‌کند، بلکه روند به‌کارگیری شاخص‌های مختلف اسلامی اعم از بکارگیری عقود مختلف، کارایی، و انطباق با مفاهیم دینی و شرعی در این کشورها بخوبی نشان می‌دهد.

رحمانی (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی رابطه بین دین داری مدیران و کیفیت سود شرکت‌ها با در نظر گرفتن نقش تعدیلی شیوع ویروس کرونا پرداخت. نتایج نشان دهنده آن است که شیوع ویروس کرونا می‌تواند بر رابطه میان دین داری مدیران و کیفیت سود تأثیر معنادار و مثبتی داشته باشد و درواقع این رابطه را محکم‌تر نماید.

خردیار و نورمحمدی ملاباشی (۱۴۰۰) در پژوهشی به تأثیر پیروی از شریعت بر ریسک و انعطاف‌پذیری شرکت پرداختند. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که محدودیت‌های منبع، ضرورتاً برای شرکت مخرب محسوب نمی‌شود. وفور منابع، ایده آل است اما همچنین ممکن است منجر به سوء استفاده مدیریتی شود.

توحیدی (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی تجدید ساختار صکوک جهت مدیریت ریسک نکول بر اساس موازین شریعت پرداخت. این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی و با مطالعه تجربه کشورهای اسلامی در زمینه تجدید ساختار و همچنین تجربه امهال در بانکداری

بدون ربا، ضمن معرفی تجدید ساختار و فرایند اجرایی آن، سازوکارهایی را جهت تجدید ساختار انواع صکوک معرفی و بر اساس دیدگاه فقیهان شریعت تحلیل نموده است. این راهکارها عبارت‌اند از: تمدید سررسید، افزایش نرخ، کاهش ارزش دین، جایگزینی قرارداد مباحه جدید، تورق و سوآپ بدهی با مالکیت. سپس متناسب با ماهیت فقهی قرارداد پایه هر نوع صکوک، سازوکار(های) متناسب با هر یک ارائه شده است.

باقری اصل و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به نقش دین در رهن اسناد تجاری پرداختند. مطابق قول مشهور یا اجماعی فقیهان و نیز قانون مدنی ایران، رهن دین باطل است؛ درحالی که رهن بخش قابل توجهی از اسناد تجاری رهن دین است، طوری که عرف مسلم بانک داری، اقتصادی، و تجاری رهن اسناد تجاری را صحیح میدانند و اگر قرار باشد بطلان رهن دین را به رهن اسناد تجاری نیز سرایت دهیم، با این مشکل مواجه خواهیم شد که رهن اسناد تجاری با عقد رهن فقهی و مدنی قابل تحلیل و تفسیر نباشد.

فرجی (۱۳۹۷) در پژوهشی به شاخص انحراف از قرینگی (ضریب چولگی) شاخصی آماری برای تبیین محدوده پذیرش ریسک و غرر در چارچوب شریعت اسلامی پرداخت. یکی از قواعد مورد اهتمام دین اسلام برای جلوگیری از متزلزل شدن قراردادهای میان افراد پرهیز از پذیرش ریسک‌های متهورانه بیش از حد، قاعده ممنوعیت معاملات غرری است. واژه عربی غرر به معنای ریسک؛ نااطمینانی مخاطره می باشد. برخی از موارد غرر نااطمینانی در چارچوب اسلامی قابل پذیرش است تنها باید از شرایطی که غرر فراوانی را در خود دارد، دوری کند. این پژوهش از نوعی روش توصیفی تحلیلی برای تبیین چارچوبی برای پذیرش ریسک غرر از روش شاخص آماری انحراف از قرینگی استفاده کرده است.

رحیمی و اسلامی (۱۳۹۷) در پژوهشی به نقش دین بر ریسک‌پذیری تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران پرداختند. ریسک یکی از مشخصه‌های کلیدی شکل‌گیری تصمیم در حوزه سرمایه‌گذاری، امور مربوط به بازارهای مالی و انواع فعالیتهای اقتصادی است. یافته‌های مقاله حاکی از آن است که بر اساس آموزه‌های دینی اسلامی اقدام به ریسک در اسلام امری جایز و حتی در برخی موارد لازم می باشد.

ندری و محرابی (۱۳۹۴)، در پژوهشی به بررسی تجربه کشورهای مختلف اسلامی در به‌کارگیری ابزارهای مالی منطبق با شریعت در بازار پول بین‌بانکی اسلامی، پرداختند. در این مقاله با تأکید بر تجربه کشورهای چون مالزی، سودان، اندونزی و بحرین، ساختار و ویژگی‌های ابزارهای مورد استفاده توسط بانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی با سایر بانک‌ها در بازار بین‌بانکی برای مدیریت نقدینگی، ابزارهای بانک مرکزی برای عملیات بازار باز و تأمین مالی دولت در بازار بین‌بانکی و در نهایت ابزارهای بانک‌های مرکزی و دولت‌ها جهت اعطای تسهیلات اعتباری به عنوان وام‌دهنده نهایی معرفی و بررسی شده است.

رضایی و جاوید (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی مطابقت ابزارهای جدید تأمین مالی و شریعت اسلامی، پرداختند.

سعیدی و همکاران (۲۰۱۹) پژوهشی با عنوان تاثیر مدیریت ریسک شرکت روی مزیت رقابتي با نقش تعديل کننده تکنولوژی اطلاعات انجام دادند. در این مطالعه پیامدهای برنامه ریزی مدیریت و تصمیم گیری باتوجه به نقش فناوری اطلاعات به عنوان یکی از علائم حیاتی موفقیت مدیریت ریسک سازمانی مورد بررسی قرار گرفت.

(ب) پیشینه خارجی

ترافیک و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی به بررسی عوامل و پیامدهای عملکرد شرعی مقاشید: شواهد از بانک های اسلامی در اندونزی و مالزی پرداختند. نتایج به دست آمده نشان میدهد در اندونزی، سطح تحصیلات هیئت نظارت شرعی، عملکرد شرعی مقاشید را کاهش میدهد، در حالی که سایر ویژگی ها تاثیر جزئی دارند. با این حال، در مالزی، هیئت های نظارت شرعی، آموزش و شهرت، عملکرد شرعی مقاشید را تقویت می کنند، در حالی که سایرین ناکارآمد هستند. عملکرد شرعی مقاشید در هر دو کشور شبه اسلامی است.

خان و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی به بررسی تنوع هیئت نظارت شرعی و عملکرد بانک های اسلامی: شواهدی از اقتصاد در حال ظهور پاکستان پرداختند. یافته ها نشان داد که در مقابل، تنوع هیئت های نظارت شرعی، ملیت و اعضای متقابل تاثیر منفی بر عملکرد بانک های اسلامی دارد. علاوه بر این، تنوع جنسیتی، دوره تصدی و تحصیلی هیئت های نظارت شرعی بر عملکرد بانک های اسلامی تاثیر معناداری ندارد.

ریدوان و مایاپادا (۲۰۲۲) در پژوهشی به بررسی تاثیر حاکمیت شرعی بر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت در بانک های اسلامی اندونزی پرداختند. یافته ها این مطالعه نشان می دهد که اثربخشی هیئت مدیره نقش حیاتی در اجرای افشای مسئولیت اجتماعی شرکت دارد. در حالی که کمیته حسابرسی و هیئت نظارت شرعی تاثیر معناداری بر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت در بانک های اسلامی ندارند.

ستیوان^۱ (۲۰۲۱)، در پژوهشی به بررسی برای تحلیل، بررسی و ارزیابی عملکرد نظارت بانکداری اسلامی در اندونزی و بانکداری اسلامی در مالزی برای مقاصد مقایسه ای، از رویکرد تعلیمی استاندارد استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان میدهد که رتبه بندی ریسک شرعی میتواند برای مدیریت ریسک تطبیق شرعی در بانکهای اسلامی استفاده و^۲ IFSB،^۳ AAOIFI شود و عوامل آنها با استانداردهای بازل مطابق است. چانگ^۴، ۲۰۲۱، در پژوهشی به بررسی ریسک، انعطاف پذیری (تابآوری) و پذیرش شریعت پرداختند. بر اساس نتایج این مطالعه، محدودیت منابع برای یک شرکت مفید است. یافته های این مقاله با ارائه بینش بیشتر در مورد پیچیدگی های پیروی از شریعت، ارزش

1 Setiawan

2 Islamic Financial Services Board

3 Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institution

قابل توجهی را برای شرکت‌هایی که قصد سرمایه‌گذاری در بازار قدرتمند ۱,۸ میلیارد نفری مسلمانان را دارند فراهم می‌کند.

ویونو و ابراهیم (۲۰۲۰) در پژوهشی، تأثیر تطبیق شرعی، ادراک ریسک و کیفیت خدمات بر اعتماد و وفاداری مشتریان بانکهای اسلامی بررسی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تطبیق شرعی، درک ریسک و کیفیت خدمات، در اعتماد و وفاداری مشتریان بانک روستایی اسلامی، عوامل مهمی هستند.

ریمان و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی به بررسی مطالعه مقایسه‌ای شیوه‌های مدیریت ریسک بانک‌های اسلامی و متعارف: شواهد تجربی از پاکستان پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که بانک‌های اسلامی در برابر بحران مالی اخیر انعطاف‌پذیرتر بوده‌اند، همان‌طور که رشد مداوم در اندازه دارایی و تعداد ارائه‌دهندگان نشان می‌دهد.

سلیمان و آدم (۲۰۱۷) در تحقیقی به بررسی نحوه اجرای برنامه مدیریت ریسک سازمانی بر عملکرد شرکت‌ها با استفاده از مدل مدیریت ریسک سازمانی برای بخش بانکی و یک مدل یکپارچه برای اندازه‌گیری شاخص مدیریت ریسک سازمانی مورد استفاده در مطالعه مختار و سلیمان (۲۰۱۶) می‌پردازد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که رابطه مثبت بین پیاده‌سازی مدیریت ریسک سازمانی و عملکرد در بخش بانکی نیجریه وجود دارد. یافته‌های این مطالعه سازگار با سایر مطالعات است که از داده‌های صنایع مختلف استفاده می‌کنند و مبنایی را فراهم می‌آورند تا یافته‌های این مطالعه را به طور کلی به شرکت‌های صنایع دیگر متصل سازند.

دامپس و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی قدرت مالی کلی بانک: بانک‌های اسلامی در برابر بانک‌های متعارف پرداختند. به این نتیجه رسیدند که شاخص قدرت مالی کلی بانک تحت تأثیر ویژگی‌های مختلف کشور قرار دارد. این‌ها شامل کنترل فساد، اثربخشی دولت، و عملیات در یکی از هفت کشوری است که انتظار می‌رود موج بزرگ بعدی در امور مالی اسلامی را هدایت کند.

گوردون و همکاران (۲۰۰۹) رابطه بین مدیریت ریسک و عملکرد سازمانی را مورد بررسی قرار داد و با در نظر گرفتن ۱۱۲ شرکت آمریکایی به عنوان نمونه، آنها ادعا کردند که ارتباط بین ERM و عملکرد شرکت بستگی به رابطه مناسب بین ERM و پنج عامل موثر بر یک سازمان دارد، نظارت هیئت مدیره، پیچیدگی شرکت، اندازه شرکت، رقابت صنعت و عدم قطعیت محیط زیست.

روش شناسی تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی بوده و از حیث جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات و روش بررسی و تحلیل یک پژوهش تحلیلی می‌باشد. این تحقیق از نظر گردآوری داده‌ها، تحقیقی توصیفی-پیمایشی است. در تحقیقات توصیفی محقق به دنبال چگونه بودن موضوع است و

می خواهد بداند پدیده، متغیر، شیء یا مطلب چگونه است. به عبارت دیگر، این تحقیق وضع موجود را بررسی می کند و به توصیف منظم و نظامدار وضعیت فعلی آن می پردازد و ویژگی ها و صفات آن را مطالعه و در صورت لزوم ارتباط بین متغیرها را بررسی می نماید. در تحقیقات توصیفی محقق می تواند به ارزیابی شرایط کار، موقعیت پدیده، روش های کار، عقاید و اطلاعات جمعیت شناسانه بپردازد و در صورت لزوم روابط بین متغیرهای مورد مطالعه را بررسی و شناسایی کند. از ویژگی های تحقیق توصیفی این است که محقق دخالتی در موقعیت، وضعیت و نقش متغیرها ندارد و آنها را دستکاری یا کنترل نمی کند و صرفاً آنچه را وجود دارد مطالعه کرده، به توصیف و تشریح آن می پردازد. در این تحقیق پس از استخراج پیشینه ها با استفاده از کتب و مقالات معتبر نوین، به جمع آوری داده ها از میان اعضای نمونه مورد نظر در پژوهش پرداخته می شود و سپس ابتدا از طریق آمار توصیفی به ارائه نتایج توصیفی پرداخته می شود و پس از آن با استفاده از آمار استنباطی و آزمون های آماری به آزمون فرضیه های پژوهش پرداخته می شود. در نهایت بحث و نتیجه گیری ارائه خواهد شد.

این مطالعه از دو معیار ریسک شرکت استفاده می کند: ریسک کل و ریسک خاص. ریسک کل انحراف استاندارد سالانه بازده روزانه سهام در سال گذشته است.
(فرمول ۱)

$$R_{it} - R_{ft} = \alpha_i + \beta_{im} (R_{mt} - R_{ft}) + \beta_{is}SMB_t + \beta_{ih}HML_t + \beta_{iu}UMD_t + \epsilon_{it}$$

R_{it} : بازگشت شرکت i برای روز t

R_{ft} : نرخ بدون ریسک (بر اساس نرخ اسناد خزانه ۱ ماهه)

$(R_{mt} - R_{ft})$: بازدهی اضافی

HML_t : تفاوت بین بازده پرتفوی سهام "بالا" و "کم" در روز t

UMD_t : تفاوت بین بازده پرتفوی سهام با بازده تاریخی بالا و پایین

ϵ_{it} : خطای

مدل انعطاف پذیری

انعطاف پذیری یک شرکت با فروش، بهای تمام شده کالای فروخته شده، هزینه های عملیاتی و قیمت سهام اندازه گیری می شود. توانایی یک شرکت برای تدوین استراتژی های پیش بینی شوک ها در توانایی آن برای ادامه ایجاد روابط قوی با مشتریان خود و ایجاد انگیزه منعکس می شود.

(فرمول ۲)

$$FR = \frac{\% \Delta DQ_{max} - \% \Delta DQ}{\% \Delta DQ_{max}}$$

$\Delta DQ_{\max}$ % حداکثر تغییر در درصد شاخص

ΔDQ % تغییرات درصد شاخص

FR : انعطاف پذیری

مدل شریعت

پیروی از شریعت معمولاً از طریق ترکیب دو معیار عملیاتی می‌شود: (۱) کیفی: آیا تجارت در صنایع ممنوعه اسلام (یعنی حرام) و (۲) کمی: آیا منابع مالی آن آستانه‌های مجاز را برآورده می‌کند. جهت سنجش شریعت از پرسشنامه محقق ساخته استفاده می‌شود که با توجه به دو معیار عملیاتی شریعت پرسشنامه دارای دو بعد اصلی کیفی و کمی خواهد بود. اگر بنگاهی دارای هر دو معیار کیفی و کمی باشد، مطابق با شرع تلقی می‌شود.

جامعه آماری شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران برای دوره زمانی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۷ می‌باشد. شرکت‌هایی به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند که حائز شرایط زیر باشند.

حجم نمونه با استفاده از فرمول‌های نمونه‌گیری اقدام به نمونه‌گیری از جامعه می‌کنیم. تعداد ۶۶ شرکت واجد شرایط مذکور بودند و بر اساس محاسبات آماری به روش حذفی سیستماتیک به عنوان نمونه انتخاب خواهند شد. روش نمونه‌گیری در این پژوهش حذفی سیستماتیک می‌باشد.

برای جمع آوری داده‌ها به ابزارهای گوناگونی نیاز هست (خاکی، ۱۳۸۹؛ ۲۳۹). روش‌های گردآوری اطلاعات را به طور کلی به دو طبقه می‌توان تقسیم کرد:

(۱) روش‌های کتابخانه‌ای

(۲) روش‌های میدانی (حافظ نیا، ۱۳۸۲؛ ۱۶۳).

در این تحقیق با مراجعه به کتب مربوطه، مقالات مورد تایید و جستجوهای اینترنتی مقالات پایگاه‌های مختلف، اطلاعات مورد نظر در رابطه با کلیات تحقیق و پیشینه تحقیق جمع آوری شد.

در این پژوهش جهت بررسی پایایی ابزار اندازه‌گیری (پرسشنامه) از روش آلفای کرونباخ توسط نرم افزار SPSS ورژن ۲۷ استفاده شده است.

روش آلفای کرونباخ^۱: این روش برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری از جمله پرسشنامه‌ها یا آزمون‌هایی که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند بکار می‌رود. در اینگونه ابزار، پاسخ هر سوال می‌تواند مقادیر عددی مختلف را اختیار کند. برای محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ابتدا باید واریانس نمره‌های هر زیر مجموعه سوال‌های پرسشنامه

1 Cronbach's Alpha

(یازیر آزمون) و واریانس کل را محاسبه کرد. سپس با استفاده از فرمول زیر مقدار ضریب آلفا را محاسبه کرد (سرمد و همکاران، ۱۳۹۳، ۱۶۹):
(فرمول ۳)

$$r_a = \frac{j}{j-1} \left(1 - \frac{\sum S_j^2}{S^2} \right)$$

که در آن:

J = تعداد زیر مجموعه سوال های پرسشنامه یا آزمون

S_j^2 = واریانس زیر آزمون j ام.

S^2 = واریانس کل آزمون.

همانطور که در بالا ذکر شد، در این تحقیق به منظور تعیین پایایی از آلفای کرونباخ گردیده است. برای محاسبه پایایی پرسشنامه تعداد ۳۰ عدد پرسشنامه در بین مدیران، اعضای کمیته ریسک و کارکنان شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران توزیع و جمع آوری شد. نونالی چنان پیشنهاد کرد که باید مقدار آلفای کرونباخ ۰/۷ یا بیشتر باشد تا آزمون مورد قبول واقع شود (مومنی و فعال قیومی، ۱۳۸۶). ضریب آلفای کرونباخ کل برای این پرسشنامه برابر ۰/۹۱۳ به دست آمد، که نشان دهنده پایایی قابل قبول برای پرسشنامه به کار گرفته شده در این تحقیق است.

در نهایت به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش نوع پس رویدادی استفاده شده است. داده های به دست آمده از پرسشنامه در نرم افزار اکسل دسته بندی شده و برای بررسی روابط بین متغیرها از ضریب چولگی، ضریب کشیدگی و آزمون کلموگروف-اسمیرنوف، آزمون همبستگی پیرسونو تحلیل (آنالیز) واریانس در نرم افزار spss استفاده می شود. در این تحقیق روش مورد استفاده از نوع آماری-تحلیلی می باشد و این پژوهش از نظر ماهیت و اهداف کاربردی می باشد. پس از جمع آوری داده های مربوط به ریسک شرکت و انعطاف پذیری، تأثیر شریعت به سه گروه داده ای تقسیم شدند. گروه اول نمره ریسک شرکتها، گروه دوم که امتیاز مربوط به تأثیر شریعت در عملکرد شرکتها است و گروه سوم نمره تاب آوری (انعطاف پذیری) شرکتها است.

به منظور تحلیل داده ها از نرم افزارهای SPSS ورژن ۲۳ و اکسل استفاده شده است. نرم افزار SPSS نرم افزاری قدرتمند در حوزه تحلیل مسائل علوم اجتماعی و انسانی است و در زمینه علم اقتصاد نیز کارایی خوبی دارد و به کرات از آن استفاده شده است. از مینی تب ورژن ۱۷ نیز جهت تکمیل کار آماری استفاده شده است. از نرم افزار اکسل برای رسم نمودارها و گردآوری داده ها استفاده گشته است.

از ۶۶ شرکت خصوصی و دولتی برای تهیه داده برای مصاحبه و تکمیل پرسشنامه استفاده گشته است. داده ها از سال ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۲، مورد استفاده قرار داده شدند. به این معنی که از اطلاعات اقتصادی ۶۶ شرکت تولیدی، صنعتی موجود در بورس که عمدتاً از

شرکتهای مطرح و معتبر هستند، نظیر ایران خودرو دیزل، شرکت داروسازی اسوه و ... داده‌های اقتصادی مرتبط برداشته شده است، و از آن داده‌ها، و پاسخ کارشناسان آن شرکتها به پرسشنامه، توأمأً برای تحلیل آماری و اقتصادی استفاده شده است. بررسی روابط بین متغیرها از ضریب چولگی، ضریب کشیدگی و آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، آزمون همبستگی اسپیرمن و همبستگی و رگرسیون در نرم‌افزار SPSS ورژن ۲۳، استفاده شده است.

نتایج تجربی

جهت گردآوری داده‌های مربوط به فاکتور شریعت پرسشنامه مربوطه که محقق ساخته شده است، توسط تمامی گروههای ذیربط پاسخ داده شدند. داده‌ها از سؤالات پرسشنامه استخراج شدند و با نرم‌افزار اکسل تجزیه و تحلیل شدند.

متغیرهای تحقیق به اختصار بصورت مفهومی تعریف می‌گردند:

ریسک شرکت: عدم اطمینان مالی که سرمایه‌گذار و صاحب شرکت با آن روبرو است، ریسک شرکت گفته می‌شود. در این مطالعه کلیه مشکلات مالی و اختلالات در بازار سرمایه و اقتصاد که مؤثر بر فرآیند سرمایه‌گذاری و کسب سود در شرکت بشود، به عنوان ریسک شرکت شناخته می‌شوند.

تاب‌آوری: توانایی و ظرفیت مالی شرکت و کلیه فعالیتهای آن جهت انطباق با مشکلات و حل آن و بهره‌برداری از فرصتهای بدست آمده، تاب‌آوری شرکت شناخته شده است. در طول تحقیق از واژه انعطاف‌پذیری برای مفهوم تاب‌آوری استفاده شده است.

شریعت: متغیر شریعت در این مطالعه مبتنی بر عواملی است که از طرف دین و شریعت بر اقتصاد شرکتها مؤثر می‌باشد. این عوامل در فصول گذشته تشریح شدند. بر اساس مدل ذیل روند تحقیق پیگیری شده است:

$$R_{it} = \alpha + \beta_1 ES + \beta_1 A + \varepsilon_{it} \quad \text{رابطه ۱}$$

R_{it} ریسک شرکت

ES انعطاف‌پذیری شرکت (تاب‌آوری)

A متغیر شریعت

ε_{it} خطای مدل

α عرض از مبدأ معادله رگرسیون

فاکتور انعطاف‌پذیری همان فاکتور تاب‌آوری در طول تحقیق می‌باشد.

برای بررسی نرمال بودن داده‌های هر گروه طبق توضیحاتی که در فصل سوم آورده شد، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده که آزمونی رایج جهت سنجش نرمال بودن گروه داده‌ها است. در این آزمون فرضیات آماری بگونه زیر تعریف می‌گردند:

H_0 : توزیع داده‌ها نرمال است.

H_1 : توزیع داده‌ها نرمال نیست.

پس از مشخص شدن نرمالیت بودن سری داده، پارامتریک یا غیرپارامتریک بودن آزمون همبستگی، تعیین گردیده است.

جدول ۱: بررسی ضریب روایی پرسشنامه

Reliability Statistics		
تعداد متغیرها	آلفای کرونباخ بر مبنای داده‌های استاندارد شده	ضریب آلفای کرونباخ
2	.939	68۸.

مأخذ: یافته‌های پژوهش

آلفای کرونباخ^۱ روشی برای محاسبه پایایی پرسشنامه براساس میزان هماهنگی درونی سوالات پرسشنامه تحقیق می‌باشد. این روش درواقع برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری از جمله پرسشنامه‌ها یا آزمونهایی که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کنند، بکار برده می‌شود. آلفای کرونباخ برای ۲ متغیر اصلی تحقیق یعنی تاب‌آوری و ریسک بدست آورده شد.

نتایج ضریب آلفای کرونباخ برای بررسی روایی و اعتبار داده‌های حاصل از پرسشنامه توسط نرم‌افزار SPSS، محاسبه شد (جدول ۲) و میزان آن ۰/۸۶۸ است که مناسب است و روایی پرسشنامه تأیید می‌گردد.

جدول ۲: بررسی آماره‌های روایی پرسشنامه

Scale Statistics			
تعداد متغیر	انحراف معیار	واریانس	میانگین
2	32.793	1075.383	65.93

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتیجه آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای عامل ریسک در جدول ۳ بیان شده است.

1 Cronbach Alpha

جدول ۳: آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای عامل ریسک

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test		
ریسک		
تعداد نمونه		66
پارامترهای نرمال ^{a,b}	میانگین	51.60
	انحراف معیار	28.253
حداکثر تفاوت مطلق بیرونی		.109
	مثبت	.065
	منفی	-.109
آمار آزمون		.109
احتمال معناداری		.049 ^c

مأخذ: نگارنده

چنانچه در جدول ۳ دیده می شود، درصد خطا در آزمون ۰/۰۴۹ است و از ۵٪، کمتر است و لذا داده های این گروه غیر نرمال هستند. از آزمون ناپارامتریک برای این گروه لازم است که استفاده بشود.

نتیجه آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای عامل شریعت نیز در جدول ۴ بیان شده است.

جدول ۴: آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای عامل شریعت

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test		
شریعت		
تعداد		66
پارامترهای نرمال ^b	میانگین	53.94
	انحراف معیار	23.015
حداکثر تفاوت ها	مطلق	.119
	مثبت	.098
	منفی	-.119
آمار آزمون		.119
احتمال معناداری		.021 ^c

مأخذ: نگارنده

همانطور که در جدول ۴ دیده می‌شود درصد خطا در آزمون ۰/۰۲۱ است و از ۵٪ کمتر است و لذا داده‌های این گروه غیرنرمال هستند، و از آزمون ناپارامتریک برای این گروه لازم است که استفاده بشود. به همین دلیل از آزمون اسپیرمن برای این متغیر استفاده شده است. با توجه به آزمونهای انجام شده در بالا، همه سری داده مربوط به ۳ گروه داده انعطاف‌پذیری، ریسک و شریعت دارای توزیع غیرنرمال هستند و نیازمند آزمون غیرپارامتریک می‌باشند. از آزمون اسپیرمن برای این سری داده‌ها، استفاده شده است. نتایج آزمون اسپیرمن برای ۲ متغیر انعطاف‌پذیری (تاب‌آوری) و ریسک در جدول ۶، بیان شده است.

جدول ۵: آزمون اسپیرمن برای ۲ متغیر انعطاف‌پذیری (تاب‌آوری) و ریسک

Correlations				
			تاب‌آوری	ریسک
ضریب همبستگی انعطاف‌پذیری اسپیرمن			1.000	.913**
		Sig. (2-tailed)	.	.000
		N	66	66
	ضریب همبستگی ریسک		.913**	1.000
		Sig. (2-tailed)	.000	.
		N	66	66

مأخذ: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول ۵، مقادیر داده‌های ریسک و انعطاف‌پذیری، همبستگی وجود دارد. ضریب همبستگی اسپیرمن برای ریسک و انعطاف‌پذیری، ۰/۹۱۳ است که مقدار بسیار بالایی است. نتایج آزمون اسپیرمن برای ۲ متغیر شریعت و ریسک در جدول ۶ بیان شده است.

جدول ۶: آزمون اسپیرمن برای ۲ متغیر شریعت و ریسک

Correlations				
			ریسک	شریعت
	ضریب همبستگی ریسک اسپیرمن		1.000	-.135
		Sig. (2-tailed)	.	.279
		N	66	66
	ضریب همبستگی مذهبی		-.135	1.000
		Sig. (2-tailed)	.279	.
		N	66	66

مأخذ: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول ۶، برای مقادیر داده‌های ریسک و شریعت، همبستگی بسیار ضعیفی وجود دارد. ضریب همبستگی اسپیرمن برای ریسک و شریعت، $0/135$ - است که مقدار بسیار پایینی است. نتایج آزمون اسپیرمن برای ۲ متغیر شریعت و انعطاف‌پذیری ضرایب در جدول ۷، بیان شده است.

جدول ۷: آزمون اسپیرمن برای ۲ متغیر شریعت و انعطاف‌پذیری

ضرایب				
			شریعت	تاب‌آوری
	ضریب همبستگی مذهبی اسپیرمن		1.000	-.188
		Sig. (2-tailed)	.	.131
		N	66	66
		ضریب همبستگی انعطاف‌پذیری	-.188	1.000
		Sig. (2-tailed)	.131	.
		N	66	66

مأخذ: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول ۷، برای مقادیر داده‌های انعطاف‌پذیری و شریعت، همبستگی بسیار ضعیفی وجود دارد. ضریب همبستگی اسپیرمن برای ریسک و شریعت، $0/188$ - است که مقدار بسیار پایینی است و قابل قبول نیست.

جدول ۸: توصیف آماری برای ۳ متغیر اصلی تحقیق

آمار توصیفی			
	میانگین	انحراف معیار سری داده	تعداد نمونه در هر سری متغیر
ریسک	51.60	28.253	66
شریعت	53.94	23.015	66
انعطاف‌پذیری	14.33	5.035	66

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۹: نتایج آزمون رگرسیون برای رابطه ذکر شده

مدل ساخته شده	R	ضریب تعیین	ضریب تعیین اصلاح شده	انحراف معیار تخمین زده شده	تغییر آمار		
					تغییر مربع R	تغییر f	درجه آزادی
1	.885 ^a	.784	.777	13.339	.784	114.308	2

مأخذ: یافته های پژوهش

با توجه به تحلیل انجام شده، برای داده های ۳ متغیر تحقیق انعطاف پذیری، ریسک و شریعت با توجه رابطه رگرسیون چند متغیره ایجاد شد. نتایج حاکی از همبستگی خوب بین متغیر وابسته شریعت و ۲ متغیر مستقل دیگر دارد. میزان ضریب همبستگی ۰/۷۸۴ است. در جدول ۱۰، نتایج آزمون رگرسیون برای مدل ارائه شده است.

جدول ۱۰: آزمون رگرسیون برای مدل

ANOVA ^a						
مدل		مجموع مجزورات خطای رگرسیون	درجه آزادی	مجذور میانگین	F آماره	احتمال معناداری آزمون
1	رگرسیون	40674.720	2	20337.360	114.308	.000 ^b
	خطاهای مدل ساخته شده	11208.775	63	177.917		
	کل	51883.496	65			

مأخذ: یافته های پژوهش

در جدول ۱۱ نیز، نتایج ضرایب رگرسیون نمایش داده شده است.

جدول ۱۱: نتایج ضرایب رگرسیون

Coefficients ^a						
مدل رگرسیون ساخته شده		ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد شده	t آماره	احتمال معناداری
		B ضریب	انحراف معیار	ضریب بتا		
1	ثابت رگرسیون	-18.127	6.792		-2.669	.010
	متغیر شریعت	-.023	.073	-.019	-.320	.750
	متغیر تاب‌آوری	4.952	.332	.882	14.910	.000

مأخذ: یافته‌های پژوهش

a. Dependent Variable: Risk

ضریب مدل با توجه به جدول ۱۱، -18.127- محاسبه شده است. در جدول ۱۲، نتایج باقیمانده‌های رگرسیون نشان داده شده است.

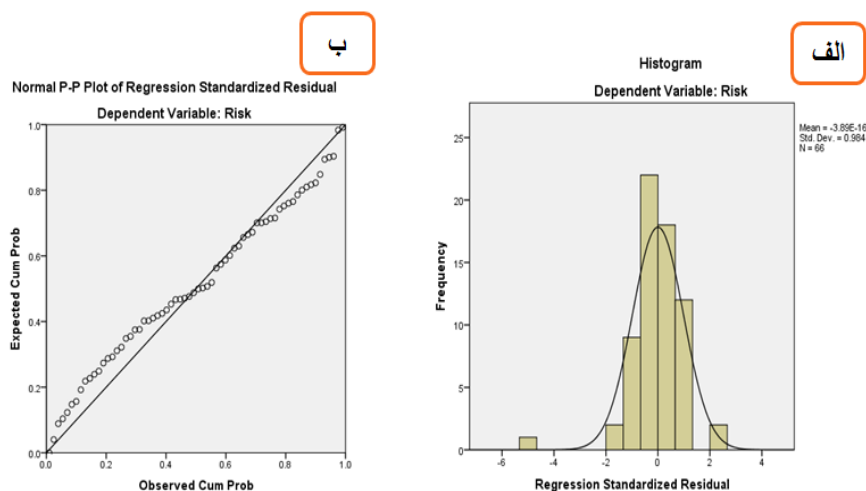
جدول ۱۲: باقیمانده‌های رگرسیون

Residuals Statistics ^a					
تعداد	انحراف معیار	میانگین	حداکثر	حداقل	ارزش پیش‌بینی شده
66	25.015	51.60	123.90	14.55	خطاها
66	13.132	.000	31.810	-64.905	Std. Predicted Value
66	1.000	.000	2.891	-1.481	Std. Residual
66	.984	.000	2.385	-4.866	

مأخذ: یافته‌های پژوهش

a. Dependent Variable: Risk

در شکل ۱. نمودار هیستوگرام باقیمانده مدل رگرسیون ساخته شده و نمودار برازش باقیمانده استاندارد متغیر ریسک‌کنشان داده شده است.

شکل ۱. الف) نمودار هیستوگرام باقیمانده مدل رگرسیون ساخته شده؛ ب) نمودار برازش باقیمانده استاندارد متغیر ریسک

مأخذ: یافته های پژوهش

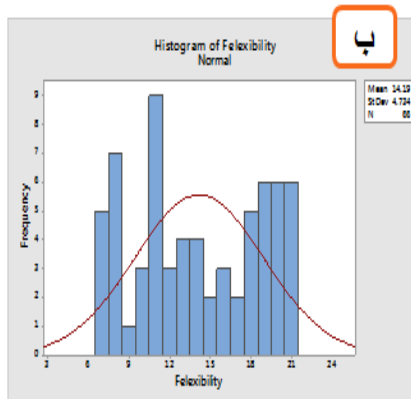
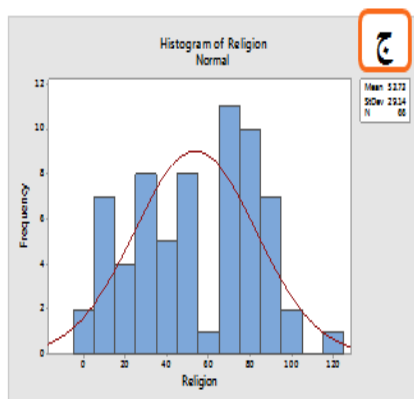
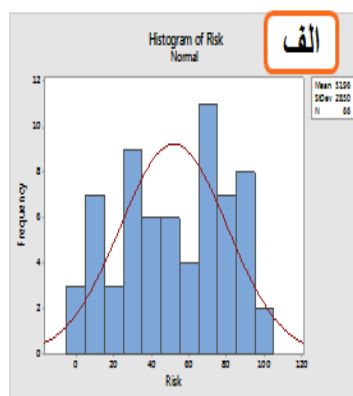
با توجه به شکل ۱ (الف)، نرمال بودن خطاها دیده می‌شود. در علم آمار چولگی^۱ معیاری از تقارن یا عدم تقارن تابع توزیع می‌باشد. برای یک توزیع کاملاً متقارن چولگی صفر و برای یک توزیع نامتقارن با کشیدگی به سمت مقادیر بالاتر چولگی مثبت و برای توزیع نامتقارن با کشیدگی به سمت مقادیر کوچکتر مقدار چولگی منفی است. در جدول ۱۳، نسبت چولگی نمایش داده شده است.

جدول ۱۳: نسبت چولگی

متغیر	نسبت چولگی
تاب‌آوری	۰٫۹۸
ریسک	-۰٫۵۳
تعداد نمونه	۶۶

مأخذ: یافته های پژوهش

در جدول ۱۳ نسبت چولگی ۳ متغیر اصلی تحقیق نمایش داده شدند. با توجه به اینکه این نسبت در هر ۳ متغیر بین ۲ و ۲- قرار دارند لذا هر ۳ سری دارای توزیع نرمال هستند. چولگی تقارن داده‌ها را نسبت به میانگین در توزیع می‌سنجد. متغیر شریعت دارای چولگی کمتری است، یعنی تقارن داده نسبت به میانگین در این فاکتور بهتر است. مورد کشیدگی توزیع‌ها، با توجه به میزان کشیدگی‌شان، فاکتور تاب‌آوری نسبت به ۲ فاکتور دیگر، به توزیع نرمال نزدیکتر است. در ادامه بحث برای بررسی توزیع داده‌های تحقیق، نمودار هیستوگرام بقیه داده‌ها بررسی می‌گردد. این داده‌ها مربوط به فاکتورهای اقتصادی شرکت‌های ذیربط از سالهای ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ می‌باشد.

شکل ۲. الف) نمودار هیستوگرام برای متغیر ریسک، ب) نمودار هیستوگرام برای متغیر انعطاف‌پذیری، ج) نمودار هیستوگرام برای متغیر شریعت
مأخذ: یافته‌های پژوهش

همانطور که در شکل ۲ نمایش داده شده است، بررسی ریسک سرمایه‌گذاری شرکتها براساس دو متغیر تاب‌آوری و تأثیر شریعت در روند کار شرکتها موردنظر قرار داده شد. بر این مبنا از روش رگرسیون چند متغیره خطی استفاده شد. متغیرهای رگرسیون و رابطه آن تعریف شدند. سپس همبستگی میان متغیرها در رگرسیون مورد ارزیابی قرار داده شد. با توجه به نتایج عوامل ریسک-تاب‌آوری دارای همبستگی بیش از ۹۰٪ بودند و در سایر دو همبستگی دیگر، همبستگی‌های بسیار ضعیف و معکوس دیده شدند.

از آزمون اسپیرمن هم جهت یافتن و بررسی همبستگی بین متغیرهای تحقیق استفاده گردید. نمودارهای هیستوگرام سری داده‌ها رسم شدند و نرمالیت داده‌ها سنجیده شد. نسبت چولگی و ضریب چولگی و کشیدگی نیز برای داده‌ها محاسبه شدند.

متغیر وابسته ریسک سرمایه‌گذاری با تاب‌آوری شرکت رابطه قوی و مستقیم دارند و در این پژوهش با استفاده از تحلیل آماری و نتایج حاصل از نظرسنجی خبرگان، این مسئله با همبستگی ۹۱٪ دیده شده است.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با افزایش تاب‌آوری شرکتها در اقتصاد کشور، توان توسعه و سرمایه‌گذاری‌های آتی آنها افزایش پیدا خواهد کرد. در این پژوهش بر مسئله پذیرش شریعت و تأثیر آن بر تاب‌آوری شرکتها پرداخته شد. نتایج خوبی در این زمینه برداشت شد، که در ادامه بیان می‌گردند. نتایج پژوهش را می‌توان اینگونه بیان نمود:

- رگرسیون بالایی برای همبستگی ۲ متغیر تاب‌آوری و ریسک، حاصل شده است.
- میزان همبستگی متغیرهای تاب‌آوری و ریسک، ۰/۹۱۳ بدست آورده شده است.
- میزان همبستگی متغیرهای شریعت و ریسک، ۰/۱۳۵- بدست آورده شده است.
- میزان همبستگی متغیرهای شریعت و انعطاف‌پذیری، ۰/۱۸۸- بدست آورده شده است.
- ضریب رگرسیون در رگرسیون اصلی تحقیق ۰/۸۸۵ بدست آورده شد.
- ضریب تعیین در رگرسیون اصلی تحقیق ۰/۷۸۴ بدست آورده شد.
- میزان بالای همبستگی بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل تحقیق دیده می‌شود.
- عامل ریسک طبق رگرسیون انجام گرفته دارای وابستگی بیش از ۷۸٪ با عوامل تاب‌آوری و شریعت می‌باشد.
- میزان احتمال معناداری در مدل رگرسیونی تحقیق صفر محاسبه شد.
- متغیر ریسک دارای هیستوگرام توزیع بهتری نسبت به ۲ متغیر انعطاف‌پذیری و شریعت می‌باشد.
- مفهوم تاب‌آوری سرمایه به عامل شریعت وابستگی بسیار کمی دارد.
- مفهوم شریعت به عامل تاب‌آوری وابستگی کم و معکوس دارد.
- مفهوم تاب‌آوری سرمایه به عامل ریسک سرمایه وابستگی شدید دارد.

- درصد خطا در عامل پذیرش شریعت، برای آزمون سنجش نرمالیت، ۰/۰۰۶ محاسبه شد.
- آماره انحراف معیار توزیع داده در مورد شریعت ۲۹/۱۸ محاسبه شده است.
- داده‌های کمتر از میانگین برای عوامل اصلی تحقیق، دارای همبستگی بسیار زیادی نسبت به هم بودند و میزان این همبستگی بیش از ۹۰٪ دیده شد.
- شریعت با تاب‌آوری بیش از ریسک، دارای همبستگی بود.
- فاکتور شریعت نسبت به متغیرهای دیگر به توزیع نرمال نزدیکتر است.

با توجه به نتایج این تحقیق، پژوهش پیشنهادهای پژوهش عبارتند از:
پژوهش‌های در زمینه یافتن راه حل‌هایی در جهت افزایش توان توسعه و سرمایه‌گذاری‌های آتی

پژوهش‌هایی در زمینه تاکید بر افزایش توان توسعه بر اساس پذیرش شریعت

منابع

۱. رحیمی، حسین و اسلامی، حجت (۱۳۹۷)، نقش دین بر ریسک پذیری تصمیم گیری سرمایه گذاران، دومین کنفرانس ملی حسابداری-مدیریت و اقتصاد با رویکرد اشتغال پایدار و نقش آن در رشد صنعت، ملایر.
۲. باقری اصل، حیدر و باقری اصل، سعیده (۱۳۹۹)، نقش دین در رهن اسناد تجاری.
۳. رحمانی، روح الله (۱۴۰۰)، بررسی رابطه بین دین داری مدیران و کیفیت سود شرکت ها با در نظر گرفتن نقش تعدیلی شیوع ویروس کرونا،
۴. خردیار، سینا و نورمحمدی ملاباشی، زهرا (۱۴۰۱)، تاثیر پیروی از شریعت بر ریسک و انعطاف پذیری شرکت، هشتمین کنفرانس بین المللی علوم مدیریت و حسابداری، تهران،
۵. فرجی، محمد (۱۳۹۷)، شاخص انحراف از قرینگی (ضریب چولگی) شاخصی آماری برای تبیین محدوده پذیرش ریسک و غرر در چارچوب شریعت اسلامی، کنفرانس ملی رهیافت های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری، تهران،
۶. پارسایی، محمد. مهدی، محمد مهدی. خلیلی، سعید. (۱۳۹۹). ارائه مدل ارزیابی تابآوری زنجیره تأمین با رویکرد تلفیقی دی مثل، ANP و آراس خاکستری (مطالعه موردی: شرکت فولاد مبارکه اصفهان). نشریه علمی مدیریت زنجیره تأمین، ۲۱(۶۵)، ۷۲-۶۰.
۷. رضایی، عماد و جاوید، داریوش (۱۳۹۲) مطابقت ابزارهای جدید تأمین مالی و شریعت اسلامی، اولین کنفرانس بین المللی حماسه سیاسی (با رویکردی بر تحولات خاورمیانه) و حماسه اقتصادی (با رویکردی بر مدیریت و حسابداری)، رودهن.
۸. ندری، کامران و محرابی، لیلا (۱۳۹۴)، تجربه کشورهای مختلف اسلامی در بهکارگیری ابزارهای مالی منطبق با شریعت در بازار پول بین بانکی اسلامی.
۹. توحیدی، محمد (۱۳۹۹)، تجدید ساختار صکوک جهت مدیریت ریسک نکول بر اساس موازین شریعت
۱۰. محمدی پور، رحمت اله و عین الهی، نادر و آزادی، کبری و بحیرایی، پروین (۱۴۰۰)، نظام بانکداری در ایران و تفاوت آن با سایر کشورهای اسلامی از منظر ریسک، انعطاف پذیری (تابآوری) و پذیرش شریعت، ششمین کنفرانس مطالعات مدیریت اقتصاد و حسابداری صنعت محور، تهران
۱۱. نادر رضایی، غلامعلی عابدین زاده، تیمور لویی (۱۳۹۶)، تجزیه و تحلیل نظری حاکمیت شرکتی و مدیریت ریسک. کنفرانس ملی تحقیقات علمی جهان در مدیریت، حسابداری، حقوق و علوم اجتماعی
۱۲. حیدرزاده هنزائی، علیرضا (۱۴۰۱)، در پژوهشی به بررسی تاثیر ریسک اعتباری بر ثبات مالی در نظام بانکداری اسلامی. رهیافتهای نوین در مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی مقاله ۶، دوره ۲، شماره ۲ - شماره پیاپی ۶، تیر ۱۴۰۱، صفحه ۱۰۵-۱۲۳
اصل مقاله (M ۱، ۱۷)

13. Grira, J., & Labidi, C. (2021). Banks, Funds, and risks in islamic finance: Literature & future research avenues. *Finance Research Letters*, 41, 101815.
14. Doumpos, M., Hasan, I., & Pasiouras, F. (2017). Bank overall financial strength: Islamic versus conventional banks. *Economic Modelling*, 64, 513-523.
15. Taufik, M., Muhammad, R., & Nugraheni, P. (2023). Determinants and consequences of maqashid sharia performance: evidence from Islamic banks in Indonesia and Malaysia. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*
16. Khan, I., Khan, I. U., Uddin, M. J., Khan, S. U., & Marwat, J. (2023). Diversity of Shari'ah supervisory board and the performance of Islamic banks: evidence from an emerging economy of Pakistan. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*..
17. Ridwan, R., & Mayapada, A. G. (2022). Does sharia governance influence corporate social responsibility disclosure in Indonesia Islamic banks?. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 12(2), 299-318.
18. Afif, M., & Mariyanti, T., & Septiani, N., & Dolan, E. (2023). Factor Affecting Employee Motivation to Increase Performance of Sharia Bank in Indonesia on Islamic Perspective. *Aptisi Transactions on Management (ATM)*, 7(2), 131-142.
19. Rehman, A. A., Benamraoui, A., & Dad, A. M. (2018). A comparative study of Islamic and conventional banks' risk management practices: empirical evidence from Pakistan. *Journal of Banking Regulation*, 19(3), 222-235.
20. Mechler, R. (2016). Reviewing estimates of the economic efficiency of disaster risk management: opportunities and limitations of using risk-based cost-benefit analysis. *Natural Hazards*, 81(3), 2121-2147.
21. Mashamba, T., & Munyanyi, W. (2019). Banks Business Models, Risk Management Systems And Small And Medium Enterprises Financing Proclivity In Zimbabwe.
22. Organ, J., & Stapleton, L. (2016). Technologist engagement with risk management practices during systems development? Approaches, effectiveness and challenges. *Ai & Society*, 31(3), 347-359.

23. Saeidi, P., Saeidi, S. P., Sofian, S., Saeidi, S. P., Nilashi, M., & Mardani, A. (2019). The impact of enterprise risk management on competitive advantage by moderating.
24. Usai, A., Scuotto, V., Murray, A., Fiano, F., & Dezi, L. (2018). Do entrepreneurial knowledge and innovative attitude overcome “imperfections” in the innovation process? Insights from SMEs in the UK and Italy. *Journal of Knowledge Management*, 22(8), 1637-1654.
25. VeskaVardareva, I. D. (2019). Postmodernity and proactive educational environment. *The Journal of Language Research and Teaching Practice*, 5(5), 91-95.
26. Wiyono, E.D. and Ibrahim, R.M. (2020). The Influence of Shariah Compliance, Risk Perception and Service Quality on the Trust and Loyalty of Islamic Rural Bank Customers in Indonesia. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 13(1), 1-21.
27. Setiawan, R.A. (2021). Shariah Compliance Risk in Islamic Bank: Does Indonesia Need to Adopt New Shariah Risk Rating Approach? *Wacana Hukum, Ekonomi dan Keagamaan*, 8(2).